

Mogen leraren¹ iets (terug) verwachten van de school en van de samenleving?

Aanzet tot een pedagogische agenda

'Het niveau van ons onderwijs is gedaald', 'Desastreuze vaardigheden in hoger onderwijs' en 'We laten toptalent op de bank zitten' kopten de kranten. Wie de media heeft gevolgd, zag een aantal tendensen. Vertaald en verpakt naar het onderwijssysteem gaf dat: 'Voer centrale examens in', 'Megatoets leert scholen of ze goed bezig zijn' en 'Vastbenoemde leerkrachten moeten ontslagen kunnen worden'. Je moest rond 1 september, te midden van dit politieke en academische bombardement maar (startend) leraar zijn. De toon is duidelijk: het 'moet', want het onderwijs en leraren schieten tekort. We moeten daar meer van verwachten. Tijdens zijn uiteenzetting keert Prof. dr. Maarten Simons (KU Leuven) die redenering om. Zijn centrale vragen: Wat is eigen aan leraarschap? En wat mogen leraren op basis daarvan verwachten van de school, het onderwijssysteem en de samenleving?²

Maarten Simons is als hoogleraar verbonden aan het Laboratorium voor Educatie en Samenleving van de KU Leuven. Zijn onderzoeksinteresses gaan uit naar pedagogische theorievorming gekoppeld aan een kritische studie van oude en nieuwe vormen van macht, bestuurlijkheid en beleid, zowel in de Vlaamse als in de Europese en globale onderwijscontext.

LERAARSCHAP

Dubbele liefde

Simons omschrijft de leraar als een tussenfiguur: iemand die tussen het gezin (het eerste opvoedingsmilieu) en de samenleving (volwassenheid, productiviteit...) staat. Een wiskundige die kiest om leraar te worden zegt eigenlijk: 'Ik ga naar die tussenruimte. Ik wil geen verzekeringsmakelaar worden. Ik ga mijn kennis als wiskundige niet ten dienste stellen van de economie, maar wel van de komende generatie.' Dat is een keuze en er zijn minder en minder mensen die dat doen, zeker bij wiskunde.

Die tussenpositie is cruciaal, maar niet evident. Er wordt van twee kanten aan je getrokken: ouders aan de ene kant, de samenleving aan de andere. En je moet voortdurend naar evenwichten zoeken. Aan de ene kant is er de (be)zorg(dheid) over leerlingen. Maar er is ook altijd een (be)zorg(dheid) over 'iets': de inhoud, het vak of het domein. 'Iets' waar je als leraar niet alleen veel over weet maar ook van houdt. Die dubbele zorg of liefde is eigen aan het leraarschap. Daar moet je een evenwicht in zoeken. Je kan je immers verliezen in de liefde voor een vak, ten koste van leerlingen. Maar je kan je ook verliezen in de leefwereld van jonge mensen, ten koste van de inhoud.

Het proberen organiseren

Wat doen leraren precies in die tussenpositie? En wat onderscheidt hun werk van dat van coaches, welzijnswerkers en andere professionals die het leren van (jonge) mensen ondersteunen? Leraren zijn, aldus Simons, gespecialiseerd in het organiseren van schools leren of vorming. Hij verduidelijkt die specialisatie aan de hand van drie variaties op hetzelfde woord: probeer. Wat leraren, in welke situatie, werkvorm of klas dan ook doen, heeft altijd iets te maken met 'het proberen mogelijk maken'.

Typisch voor leraren is dat ze zeggen: 'Probeer maar eens. Je kent het niet, maar probeer toch maar eens.' En na vijf of zes fouten is het de leraar die zegt: 'Probeer *toch nog* maar eens' of 'Probeer het *zó* eens' en 'Probeer *jij toch óók* nog maar eens'. Dat zeggen, betekent dat je uitgaat van een soort vrijheid en gelijkheid aan de zijde van de leerling. Je gelooft dat hun toekomst niet van nature of door omstandigheden vastligt, dat je niet op voorhand kan zeggen wat er van wie zal worden. Je gelooft dat er altijd een marge is om al lerend die toekomst zelf vorm te geven. Een derde variatie op proberen is: 'Probeer *dít* ook eens'. Dan gaat het over inhouden: over taal, wiskunde, lichamelijke opvoeding... Leraren moedigen jonge mensen aan om 'iets' te proberen, ook al hebben ze er geen belangstelling voor.

- 1 Simons focust in zijn uiteenzetting op het leraarschap maar merkt bij aanvang op dat hij zich wil richten tot iedereen die bij onderwijs betrokken is en die minstens een gedeelte zorg voor onderwijs opneemt.
- 2 De volledige tekst van de uitgesproken lezing kan je raadplegen op coc.be/newsitems/view/991

WAT MOGEN LERAREN VAN DE SCHOLEN HET ONDERWIJS VERWACHTEN?

Optimistische maatregelen. Tegenover de huidige tendens, waarbij men ervan uitgaat dat leraren voor een grote groep leerlingen geen zinvol aanbod kunnen brengen zonder de hulp van (externe) (zorg-) professionals in te roepen, houdt Simons een pleidooi voor maatregelen die uitgaan van het 'kunnen' van leraren. Durf daarom denken aan kleinere klassen in plaats van bijkomende zorgprofessionals of aan andere vormen van differentiatie.

Klasgroepen die zo worden gecreëerd dat ze jonge mensen het gevoel geven meer gelijk dan verschillend te zijn. Tegenover de huidige tendens om het onderwijsaanbod af te stemmen op het persoonlijk profiel van elke leerling, stelt Simons dat het voor jonge mensen belangrijk is om niet voortdurend gewezen te worden op het feit dat ze van anderen verschillen of uniek zijn. Gepersonaliseerd onderwijs dreigt jonge mensen op te zadelen met radicale verantwoordelijkheid en onzekerheid.

Aandacht voor pedagogische discipline die het leren mogelijk maakt. Tegenover de tendens om het leren aangenaam te maken en de leefwereld van jonge mensen voorop te stellen, onderstreept Simons het belang van (in)spannende pedagogische discipline. Zonder dreigen jonge mensen gevangene van hun eigen leefwereld te worden en wordt hun vorming ontzegd. Het gaat hier niet over een soort herwonnen autoriteit of conservatisme, maar over de discipline in de zin van 'zich ergens op toeleggen' of 'zich ergens in oefenen'. Leraren beheersen de kunst om die discipline mogelijk te maken. Hun specialisatie bestaat erin jonge mensen uit het comfort van hun leefwereld te halen en zich op nieuwe werelden toe te leggen.

WAT MOGEN LERAREN VAN DE SAMENLEVING VERWACHTEN?

Geen centrale toetsen, maar een (her)waardering van de klassenraad. De (delibererende) klassenraad is een cruciaal instrument in onderwijs. Het zorgt ervoor dat een meting (een toets of examen) nooit automatisch een beslissing, een oordeel of een advies impliceert. Eerst is er deliberatie: een moment waarop leraren samen nagaan of de meting (punten) voldoende indicatief is of dat context-elementen meegenomen moeten worden in het oordeel dat volgt. Centrale toetsen schakelen dat moment uit, ervan uitgaande dat wat daar gebeurt natte vingerwerk is. In die zin zijn ze ook een aanval op de deskundigheid van leraren.

Initiatieven van de overheid die de familiale en culturele belasting bij jonge mensen vermindert. Omdat jonge mensen nog te veel familiale en culturele belasting meenemen naar school, is er vandaag een reëel gevaar dat leraren, uit zorg voor jonge mensen, steeds meer taken overnemen van ouders of sociaal werkers. Natuurlijk kunnen leraren een verantwoordelijkheid opnemen in de realisatie van gelijke onderwijskansen, maar heel veel zaken hebben ze ook niet in de hand. De overheid moet die verantwoordelijkheid opnemen via welzijnsbeleid, sociaal beleid...

Een maatschappelijk debat over de inhouden van de 21ste eeuw en over de wijze waarop ze die inhouden wil groeperen. Men heeft de mond vol van 21ste-eeuwse competenties. Maar welke inhouden hebben we daarvoor nodig? Dat debat werd niet gevoerd, ook niet in aanloop naar de nieuwe eindtermen. En men zegt vaak: 'We moeten af van vakken. Dat is een uitvinding van de 19de eeuw.' Uiteraard moeten de huidige vakken niet eeuwig blijven bestaan, maar hoe gaan we die inhouden dan wel groeperen? Ook dat moet duidelijk worden. Anders wordt het leraarschap, maar ook de voorbereiding op leraarschap heel moeilijk.

TIJD VOOR EEN PEDAGOGISCHE/PROFESSIELE AGENDA?

Wie werkt in onderwijs, zit in een krachtenveld. Dat kan frustrerend, uitputtend en ontmoedigend zijn. Maar misschien opent het ook een kans: een kans om als leraar (terug) een professionele stem op te eisen in het maatschappelijk debat en duidelijk te maken wat nodig is om het leraarschap uit te oefenen. Tegen die achtergrond nog een laatste (agenda)punt:

Maak een duidelijk onderscheid tussen kwaliteitszorg en professionaliteit. Waar kwaliteitszorg gaat over efficiënt, effectief en gestandaardiseerd handelen op organisatieniveau, gaat professionaliteit over juist handelen. De professional is degene die de situatie inschat, die zich niet beroept op scripts of standaarden maar afhankelijk van de situatie beslissingen neemt. Vanuit het perspectief van kwaliteitszorg zegt men vaak: 'Die vaste benoeming moet weg, want dat maakt onze organisatie inefficiënt, ineffectief.' Maar om juist te handelen, heb je wel bescherming nodig. Dat is een pedagogisch argument voor de vaste benoeming.

Goele Cornelissen